

standardna kamena orodja in prikazana na slabo reproduciranih fotografijah. Med njimi so samo 4 primerki z oglajenimi robovi.

Analitično vrednotenje paleolitskega gradiva ne temelji toliko na tipologiji in njenih atributih (oblika, retuša) kot na surovinski podlagi in metričnih značilnostih artefaktov (dolžina in razmerje dolžina/širina).

Orodja so narejena pol na pol iz jeder in odbitkov. Med standardnimi orodji je 46 % prodnjaških orodij, ki so klasificirana kot prodnjaki, polprodnjaki, dvostranski prodnjaki idr. Taki klasifikaciji nekateri nasprotujejo (cfr. *The archaeology of human origins. Papers by Glynn Isaac*. Edited by B. Isaac, Cambridge etc. 1989, str. 67). Razna strgala so zastopana s 37 %. Skoraj 12 % je t. i. mlajšepaleolitskih orodnih tipov. Pri enih in drugih gre po mnenju nekaterih bolj za »ad hoc« orodja kot za tisto, kar običajno razumemo pod temi tipološkimi oznakami. Pestnjaki so zastopani samo s tremi primerki Med nestandardnimi orodji je 20 % clactonijskih odbitkov.

Orodni tipi iz različnih plasti in predelov najdišča so analizirani s kumulativnimi krivuljami, vendar so si vse krivulje zelo podobne. Edina vidnejša tipološka razlika je med najstarejšo plastjo iz najdišča I in III, ki je bila tudi statistično potrjena s preizkusom hi-kvadrat. Ugotovljene razlike in njihova kronološka razlaga so verjetno že določene z Vértesovim klasifikacijskim sistemom. Oblika in retuša, ki dopolnjujeta sistem klasificiranja, sploh nista analizirani in potemtakem navidezno brez analitične vrednosti.

Artefakti so narejeni predvsem iz kvarcita lokalnega izvora (51 %) in iz kresilnika (45 %). Značilna so tudi orodja iz apnenca. T. i. starejšepaleolitska orodja so pretežno iz kvarcita, t. i. mlajšepaleolitska pa iz kresilnika (str. 368), kar pa ne drži za vse plasti (str. 369). Večina orodij kljub veliki starosti ni niti patiniranih niti preperelih niti oglajenih (str. 534).

Vsi artefakti so zelo majhni (povprečna dolžina je 26,43 mm). Prodnejaki so veliki povprečno 32,81 mm, praskala 23–26 mm. V statistiki metričnih podatkov ni bistvenih razlik med standardnimi in nestandardnimi orodji. Zanimiva je statistična primerjava velikosti orodij med najdiščema Vérteszölös (st. paleolitik) in Tata (sr. paleolitik): kamena industrija Tata se manj razlikuje od kamene industrije Vérteszölös, kot se med sabo razlikujejo industrije iz posameznih plasti v najdišču Vérteszölös (preizkus t). Pri tem spomnimo, da je Vértes opredelil Vérteszölös prvotno v moustérien in so ga šele najdbe biharijske favne prepričale o njegovi večji starosti.

Analiza dolžin artefaktov iz različnih plasti in delov najdišča z uporabo testa t ni dala ravno prepričljivih rezultatov. Značilne razlike se ponekod razlagajo kronološko, drugod se zopet trdi, da statistično značilne razlike niso kronološko pomembne. Tako lahko nehote dobimo občutek, da vse te mere nimajo pravega smisla in da je bila velikost artefaktov odvisna izključno od velikosti prodnikov, iz katerih so bili narejeni. Avtorica to povezavo nekje sama zanika, drugje zopet nakaže. Zato bi bilo morda s tem v zvezi zanimivo primerjati velikosti kvarcitnih orodij z velikostmi orodij iz kresilnika.

Zaradi posebnosti kamene industrije Vérteszölös je Vértes predlagal zanjo tudi posebno ime industrija Buda, in sicer po najdišču Buda Várhegy, kjer je bila prvič odkrita leta 1939. Vérteszölös je stratotip industrije Buda. Njena glavna značilnost so majhna, primitivna prodnjaška orodja, ki jih spremljajo (navidezno) bolj razvita (*ad hoc*) orodja na odbitkih.

Kot večina poglavij je tudi vrednotenje paleolitskega gradiva rahlo anahronistično, saj sloni na podatkih in literaturi pred letom 1970 (str. 531 ss).

V precej obsežnem poglavju je predstavljena lateralna in vertikalna razporeditev paleolitskih artefaktov, klasificiranih in analiziranih po Vértesovem sistemu.

Najdišče je tako vsestransko obdelano in publikacija bo služila kot trajen vir informacij.

Ivan TURK

Jiří Říhový: *Die Sichel in Mähren. Prähistorische Bronzefunde 18/3.* C. H. Beck, München 1989. XI, 114 strani, 81 tabel.

Po romunskih (M. Petrescu-Dîmbovița) in po prvem delu srednjeevropskih (M. Primas) so v tretjem zvezku osemnajstega oddelka serije Prähistorische Bronzefunde predstavljeni moravski srednjebronastodobni in žarnogrobišni srpi.

Katalog obsega 1258 enot (celi srpi, fragmenti, kalupi). Večina (86%) izvira iz depojev, 7% iz naselbin, 1% z grobišč (od teh le en srp in dva fragmenta iz treh žganih grobov); za 5% najdiščne okoliščine niso znane.

Na Moravskem so zastopane tri družine srpov. Najštevilnejši so jezičastoročajni, sledijo gumbasti in le izjemoma kavljasti. Avtor je izdelal za posamezne družine srpov trislopesko tipološko delitev (skupina, tip, različica).

Kriteriji pri tipologiji gumbastih srpov so bili: velikost srpa, oblika rezila, oblika in lega gumba, oblika in zaključek ročajne plošče, lega in potek reber in mesto ulivanja. Glede na velikost srpa in obliko rezila so gumbasti srpi razdeljeni v pet skupin (I – v obliki noža za trto, II – z ukrivljenim srednjim delom, III – plamenaste oblike, IV – enakomerno zakrivljen, V – miniaturni srp). Skupine se delijo na tipe. Prve tri skupine so razdeljene na tip 1 z razširjeno ročajno ploščo in tip 2 z nerazširjeno ročajno ploščo; četrta in peta glede oblike baze ročajne plošče na tip 1 z ravno bazo, tip 2 z ovalno bazo, tip 3 z vbočeno bazo, tip 4 s poševno odrezano bazo, tip 5 s koničasto bazo, tip 6 s podaljšano koničasto bazo in tip 7 z bazo posebne oblike. Tipi se glede položaja gumba na ročajni plošči delijo na različici a in b (a – gumb na sredini ročajne plošče, b – gumb na začetku hrbtnega rebra).

Jezičastoročajni srpi so glede na velikost, prehod med rezilom in ročajem in potek notranjega ročajnega rebra razdeljeni v šest skupin (I – stopničasto oddeljen ročaj, II – zunanje ročajno rebro prehaja v hrbtno rebro bolj ali manj lomljeno, III – rezilo je oddeljeno od ročaja z ravnim notranjim ročajnim rebrom, ki poteka do hrbtnega rebra, IV – ročajna rebra nakazujejo prehod v rezilo, V – notranje ročajno rebro poteka do konca rezila, VI – miniaturni srp). Skupine so razdeljene na tipe in različice. Pri skupini I tip 1 pomeni popolno oddelitev od rezila, tip 2 pa polovično oz. delno. Skupina II ni razdeljena na tipe, ampak le na različici a in b, ki pomenita število ročajnih reber (2 oz. 3). Skupine III–VI so glede na to, ali imajo luknjo za zakovico in jeziček ali ne, razdeljene na 4 tipe (1 – z jezičkom in brez luknje za zakovico, 2 – z jezičkom in z luknjo za zakovico, 3 – brez jezička in brez luknje za zakovico, 4 – brez jezička in z luknjo za zakovico). Tipi so po številu ročajnih reber razdeljeni v tri različice (a – dve, b – tri, c – štiri rebra).

Kavljasti srpi so po obliki rezila razdeljeni v dve skupini (I – z rahlo ukrivljenim rezilom, II – z močno ukrivljenim rezilom). Skupini se po obliki prehoda zunanjega ročajnega rebra v hrbtno rebro delita v dva tipa. Tip 1 ima skoraj pravokoten prehod, tip 2 zaokrožen, lokast prehod. Različici (a, b) pomenita dolžino ročaja (a – daljši ročaj, b – krajši ročaj).

Kataloški del utreza standardom dosedanjih zvezkov serije (opis, namembnost, datacija, razprostranjenost), le da je namembnost za vse skupine srpov povzeta v uvodnem poglavju in jo nadomeščajo najdiščne okoliščine. Standarden je tudi del s seznama literature (do vključno leta 1983), revij, serij in krajev. Na prvih 53 tablah je predstavljena večina gradiva, sledijo jim karte razprostranjenosti, ki žal pokrivajo samo Moravsko (t. 54–57). Na tablah 58–79 je dvajset depojev in ena grobna celota, tabla 80 je kombinacijska tabela srpov in depojev, delo zaokrožuje tipološko-kronološka pregledna tabela (t. 81).

Primož PAVLIN